

İQTİSADİYYATIN RƏQƏMSALLAŞDIRILMASI ŞƏRAİTİNDƏ VERGİ TƏNZİMLƏNMƏSİNİN İQTİSADİYYATIN İNKİŞAFINA TƏSİRİ

N.A. Quliyeva

Azərbaycan Universiteti, Ceyhun Hacıbəyli, 71, Bakı, Azərbaycan

e-mail: Nurlana.Guliyeva@au.edu.az

Xülasə. Bu məqalədə rəqəmsal iqtisadiyyatın genişlənməsi fonunda vergi idarə olunması mexanizmlərinin yenilənməsi, rəqəmsal idarəetmə vasitələrinin fiskal proseslərə təsiri və bu dəyişikliklərin iqtisadi inkişafı qarşılıqlı əlaqəsi təhlil edilir. Rəqəmsal platformaların, elektron xidmətlərin və rəqəmsallaşdırılmış vergi nəzarət sistemlərinin tətbiqi nəticəsində vergi münasibətlərində səmərəliliyin artdığı, kölgə iqtisadiyyatının azaldığı və dövlət gəlirlərinin daha stabil hala gəldiyi müəyyən edilmişdir. Məqalə rəqəmsallaşmanın vergi siyasətinə gətirdiyi yeni imkanlar və problemləri nəzərdən keçirir, həmçinin iqtisadi artıma təsir edən əsas mexanizmləri açıqlayır.

Açar sözlər: Rəqəmsal iqtisadiyyat, fiskal tənzimləmə, vergi sistemi, iqtisadi artım, elektron xidmətlər.

Giriş

21-ci əsrdə global iqtisadiyyatın inkişaf trayektoriyası rəqəmsal texnologiyaların sürətli genişlənməsi ilə müəyyən olunur. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) gündəlik həyatın və biznes mühitinin bütün sahələrinə nüfuz etməsi iqtisadi münasibətlərin əənənvi modelini köklü şəkildə dəyişmişdir. Müasir iqtisadiyyat artıq fiziki əməliyyatlara əsaslanan sistemdən çıxaraq, rəqəmsal platformalar üzərində formalaşan vahid integrasiya olunmuş məkana çevrilmişdir. Məlumatların rəqəmləşdirilməsi, əməliyyatların elektron mühitdə aparılması və rəqəmsal xidmətlərin geniş tətbiqi iqtisadi fəaliyyətin yeni mərhələsini müəyyənləşdirir.

Bu proses dövlət idarəciliyinə, xüsusilə də vergi sisteminə birbaşa təsir göstərir. Rəqəmsallaşma vergi inzibatçılığına real vaxt rejimində nəzarət, əməliyyatların avtomatlaşdırılması, şəffaflığın artırılması və vergi ödəyiciləri üçün daha əlçatan xidmətlər yaratmaq baxımından mühüm imkanlar açır. Elektron vergi sistemlərinin tətbiqi ilə bəyannamələrin təqdim olunması, hesab-fakturaların rəqəmsal formada dövriyyəyə daxil edilməsi və onlayn ödəniş infrastrukturunun genişləndirilməsi fiskal idarəetmənin səmərəliliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır.

Azərbaycan da rəqəmsal transformasiya prosesini prioritet istiqamət kimi müəyyən etmiş ölkələrdəndir. Dövlət Vergi Xidmətinin elektron xidmətləri genişləndirməsi, vergi ödəyicilərinin

məlumatlara çıxış imkanlarının artırılması və rəqəmsal nəzarət mexanizmlərinin tətbiqi yerli vergi sisteminin müasir tələblərə uyğunlaşmasını təmin edir. Bu məqalədə rəqəmsallaşmış iqtisadiyyatın vergi tənzimlənməsinə təsiri, rəqəmsal vergi mexanizmlərinin iqtisadi artıma verdiyi töhfə, yaranan yeni çağırışlar və onların həlli istiqamətində təkliflər geniş şəkildə təhlil olunur.

1. Rəqəmsal iqtisadiyyat və vergi tənzimlənməsinin nəzəri-metodoloji əsasları

Rəqəmsal iqtisadiyyat anlayışı XX əsrin sonlarından formalaşmağa başlasa da, son onilliklərdə bu termin qlobal iqtisadi sistemin başlıca tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Rəqəmsal iqtisadiyyat anlayışı 20-ci əsrin sonlarından etibarən formalaşmağa başlamışdır. Nikolas Neqroponte 1995-ci ildə “atomlardan bitlərə keçid” modelini irəli sürərək rəqəmsallaşmanın iqtisadi münasibətləri fundamental şəkildə dəyişdirəcəyini qeyd etmişdir. Sonrakı dövrdə mobil qurğuların inkişafı, internetin geniş yayılması, bulud texnologiyaları, elektron ödəniş sistemləri və rəqəmsal platformaların yaranması nəticəsində rəqəmsal iqtisadiyyat qlobal miqyasda sürətli inkişaf mərhələsinə daxil olmuşdur. İKT-nin inkişafı ilə iqtisadi fəaliyyətin ənənəvi strukturu dəyişmiş, fiziki proseslər virtual məkana keçmiş, biznes modelləri yenilənmiş və iqtisadi münasibətlərin yeni forması yaranmışdır.

Rəqəmsal iqtisadiyyatın formalaşmasına təsir edən başlıca amillər bunlardır:

- mobil texnologiyaların sürətli inkişafı,
- elektron ticarətin geniş yayılması,
- bulud texnologiyalarının tətbiqi,
- süni intellekt və böyük verilənlər analitikasının geniş istifadəsi,
- elektron ödəniş sistemlərinin artması.

Müasir rəqəmsal iqtisadi sistem vergi tənzimlənməsinə yeni tələblər irəli sürür. Ənənəvi vergi alətləri rəqəmsal əməliyyatların yüksək dinamikasını, transsərhəd xarakterini və elektron xidmətlərin özünəməxsus xüsusiyyətlərini tam əhatə edə bilmir. Bu səbəbdən vergi inzibatçılığında rəqəmsal transformasiya qaçılmazdır.

Rəqəmsallaşma şəraitində vergi tənzimlənməsinin əsas üstünlükləri:

- əməliyyatların şəffaflığının təmin edilməsi,
- vergi pozuntularının avtomatik aşkarlanması,
- bəyannamələrin operativ şəkildə qəbul olunması,
- vergi ödəyicilərinə xidmətlərin sadələşdirilməsi,
- kölgə iqtisadiyyatının həcmnin azalması.

Nəticə etibarilə, rəqəmsallaşmış vergi idarəetməsi ölkənin fiskal sisteminin səmərəliliyini yüksəldir, iqtisadi sabitliyi gücləndirir və rəqabətqabiliyyətliliyi artırır.

2. Azərbaycanda rəqəmsal vergi siyasətinin inkişaf istiqamətləri

Azərbaycanda vergi sisteminin rəqəmsallaşdırılması dövlətin uzunmüddətli iqtisadi siyasətinin əsas komponentlərindən biridir. Hazırda vergi xidməti tərəfindən təqdim olunan elektron xidmətlərin sayı və keyfiyyəti ilbəl artır.

2.1. Mövcud vəziyyət

- Bəyannamələrin elektron şəkildə təqdim edilməsi geniş yayılmışdır.
- Elektron qaimə-faktura sistemi tam tətbiq olunur.
- Vergi ödəyicilərinə 50-dən artıq elektron xidmət təqdim edilir.
- Vergi ödəyicilərinin 90%-dən çoxu hesabatlarını onlayn göndərir.
- Mobil tətbiqlər vasitəsilə vergi öhdəliklərinə çıxış daha da asanlaşdırılır.

2.2. Rəqəmsallaşmanın müsbət təsirləri

- dövlət gəlirlərinin yığılması səmərəliliyinin artması,
- vergi uçotunun şəffaflaşması,
- sahibkarlıq mühitinin yaxşılaşması və investor inamının güclənməsi,
- əməliyyatların avtomatlaşdırılması hesabına vətəndaş məmnuniyyətinin yüksəlməsi,
- ÜDM-in artımına dolayı təsir.

2.3. Mövcud problemlər

- transsərhəd elektron ticarətin vergiyə cəlb edilməsində çətinliklər,
- kriptovalyutalar üzrə uçot problemləri,
- kibertəhlükəsizlik risklərinin artması,
- rəqəmsal savadlılığın qeyri-bərabər səviyyəsi.

3. Rəqəmsal vergi tənzimlənməsinin prioritet istiqamətləri

3.1. Elektron vergi inzibatçılığı

- elektron bəyannamə sistemi,
- e-qaimə və e-faktura,
- elektron audit,
- onlayn ödəniş infrastruktur.

3.2. Rəqəmsal iqtisadiyyatın beynəlxalq vergiyə cəlb edilməsi

- global rəqəmsal xidmət provayderlərinin vergiyə cəlb olunması,
- OECD/BEPS 2.0 çərçivəsinin tətbiqi.

3.3. Süni intellekt və Big Data-nın tətbiqi

- risklərin avtomatik qiymətləndirilməsi,
- vergi pozuntularının proqnozlaşdırılması.

3.4. Kriptovalyutalar və blokçeyn əsaslı əməliyyatların tənzimlənməsi

- rəqəmsal aktivlərin uçotu,
- blokçeyn texnologiyası ilə şəffaf nəzarət.

Nəticə və təkliflər

Rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı vergi siyasətinin modernləşdirilməsini zəruri edir. Rəqəmsal vergi mexanizmləri büdcə gəlirlərinin davamlılığını təmin edir, kölgə iqtisadiyyatını azaldır və iqtisadi artıma mühüm təsir göstərir. Azərbaycan rəqəmsallaşma istiqamətində mühüm addımlar atsa da, beynəlxalq standartlara uyğun sistemin formalaşdırılması üçün islahatların davam etdirilməsi vacibdir.

Təkliflər:

1. Elektron vergi xidmətlərinin çeşidinin artırılması.
2. Elektron ticarət üçün vahid vergi mexanizminin yaradılması.
3. Big Data və Süni intellekt platformalarının integrasiyası.
4. OECD/BEPS 2.0 standartlarının tətbiqi.
5. KOB-lar üçün rəqəmsal uçot və təlim proqramları.
6. Kibertəhlükəsizlik sistemlərinin gücləndirilməsi.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi. Bakı, [qanunvericilik nəşri], s. 1–350.
2. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi, (2022), Rəqəmsal transformasiya strategiyası. Bakı, s. 1–68.
3. International Monetary Fund, (2020), Digitalization and Tax Policy, Washington, D.C., p. 1–54.
4. Əliyev, V., (2023), Rəqəmsal iqtisadiyyat və vergi siyasətində çağırışlar, Bakı, Elm, s. 1–212.
5. Azərbaycan Respublikası Dövlət Vergi Xidməti: [Elektron resurs]/ – 20 dekabr, 2025. URL: <https://www.taxes.gov.az>

-
6. Tapscott D., *The Digital Economy*: [Elektron resurs]/ 21 dekabr 2025. – URL: <https://dontapscott.com/books/the-digital-economy/>

THE IMPACT OF TAX REGULATION ON ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF THE ECONOMY

N.A. Gulieva

Azerbaijan University, Ceyhun Hajibeyli, 71, Baku, Azerbaijan

Abstract. The article analyzes the institutional transformations in the tax regulation system under the conditions of the rapid expansion of the digital economy and evaluates the impact of these changes on economic growth. The integration of digital technologies into the tax system has enhanced the efficiency, transparency, and operational effectiveness of tax administration, increased the level of budget revenue collection, and contributed to a gradual reduction of the shadow economy. At the same time, digitalization gives rise to new challenges and risks. In particular, issues such as cybersecurity, the taxation of cross-border electronic commerce, as well as the accounting and control of cryptocurrencies have become increasingly relevant. The article comprehensively examines the advantages and shortcomings of digital tax mechanisms and, based on international experience, identifies the key directions for the future development of tax regulation.

Keywords: Digital economy, tax administration, fiscal regulation, electronic services, OECD, Big Data.